

УДК 316.422:330.341.1(477)

Важинський Ф.А., Лалакулич М.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗРОБОК В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості трансферу технологій, окреслено основні завдання, які мають вирішувати технопарки щодо трансферу технологій, зокрема: розвиток на регіональному рівні інноваційного підприємництва; широке залучення до інноваційної діяльності науково-технічних працівників; здійснення державної політики розвитку експорту наукомісткої продукції та інтеграції України в міжнародний простір і т.д. Розглянуто зарубіжний досвід щодо ефективного формування наукової та виробничої складових інноваційного потенціалу АПК, переведення аграрного сектора економіки на інноваційний шлях розвитку.

Ключові слова: трансфер технологій, інноваційний потенціал, комерціалізація, технологічна інфраструктура, аграрний сектор, інновації, інвестиції, комерційні структури.

Постановка проблеми. За сучасних умов орієнтації агропромислового сектора України на підвищення конкурентоспроможності важливого значення набуває оцінка та визначення шляхів нарощування інноваційного потенціалу АПК, оскільки без цього неможливе здійснення прогресивних структурних зрушень у країні, суттєве оновлення аграрного сектора й загалом забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку. Питанням виникнення попиту або створення механізму внутрішньої потреби виробництва у нових знаннях і нових технологіях не приділялось належної уваги. Цим можна пояснити глибинні причини відторгнення багатьох важливих науково-технічних розробок і винаходів, переданих різними каналами зі сфери науки до виробничої сфери аграрного сектора, тобто причини нереалізації інноваційного потенціалу розробок чи його невідповідності інноваційному потенціалу підприємства. В сучасних умовах в Україні ще не створено законодавчих та економічних умов, які б могли забезпечувати ефективний розвиток інтелектуальної діяльності учасників інноваційного процесу та оцінку їх праці на рівні цивілізованих країн світу. В Україні немає відпрацьованого на законодавчому рівні механізму, який би забезпечував достатньо ефективно регулювання взаємовідносин між державою та авторами наукових розробок на засадах ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інноваційного розвитку приділялось багато уваги у світовій науковій

літературі, особливо слід відзначити праці таких зарубіжних авторів, як П. Завлін, С. Коул, М. Кондратьєв, Р. Нельсон, М. Портер, Б. Санто, Й. Шумпетер. Питанням аналізу науково-технічного та інноваційного потенціалу присвячені роботи вітчизняних вчених: В.М. Геєця, Г.М. Добрава, В.І. Захарченка, З.П. Кірпаль, О.О. Лапко, О.С. Поповича, Л.І. Федулової та ін. Однак, питання, пов'язані з реалізацією наукових розробок в сучасний період розвитку ринкових відносин, здійснення приватизаційних процесів в АПК, розвитку демократизації і самостійності залишаються досить проблематичними і потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити особливості реалізації інноваційного потенціалу розробок в Україні.

Опис основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку аграрної економіки найбільш проблематичними питаннями є практичне використання нових наукових знань, результатів наукових досліджень і розробок, їх втілення у виробничий процес.

У світовій практиці вже давно створені могутні національні системи трансферу технологій. Найбільш потужною серед них вважається національна система США, яка щорічно отримує від цього колосальні прибутки, більше 100 млрд дол. Міжнародний трансфер технологій приносить величезні прибутки Японії, Ізраїлю та іншим країнам. Однак для цього там створені всі необхідні умови. В США, наприклад, прийнято понад 30 законів у сфері трансферу технологій і ринку інтелектуальної власності [1].

В Україні від 14 вересня 2006 року прийнято закон “Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій”. При цьому можна відмітити певну діяльність, спрямовану на формування механізмів регулювання ринку технологій, хоча її сфера досить вузька і зводиться лише

© Важинський Федір Анатолійович, к.е.н., старший науковий співробітник ДУ «Інститут регіональних досліджень НАН України ім. М.І. Долішнього»

Лалакулич Марія Юрївна, к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

до таких двох напрямів, як: розробка законодавства в галузі трансферу технологій і визначення державної політики в сфері комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності за рахунок коштів державного бюджету України; розвиток інфраструктури українського ринку технологій шляхом формування основних ринкових механізмів і залучення підприємств до роботи над існуючою інтелектуальною власністю, створеною в результаті використання державних науково-технологічних програм [2].

Мало приділяється уваги в Україні питанням стимулювання попиту на інновації та розвитку ринку інновацій, українські технології не захищені відповідними міжнародними правовими актами, що на 99% перешкоджає трансферу вітчизняних технологій [3].

Наша країна пройшла складний шлях розвитку науково-технічної революції в минулому. Здобутками вітчизняної аграрної науки на сьогодні користуються багато країн світу. Тут сформовано потужний інтелектуальний потенціал. На заході більш за все цінуються українські генетики, фізіологи, біохіміки. Однак при цьому лише 2,9% аграрних підприємств застосовують агротехнології світового рівня [4]. А понад 90% нових технологічних розробок не впроваджується у виробництво.

В США щорічно впроваджується у 8 разів більше інновацій, ніж в усіх країнах західної Європи. Крім того, 28% зовнішньоекономічних надходжень – це плата за технології. Американські дослідники отримують патентів більше, ніж вчені всього світу, разом взяті [5].

Подолання низького рівня комерціалізації наукових досліджень, невдалої інтеграції науки і виробництва можливо забезпечити [6] лише на основі застосування ринкових механізмів, які пов'язують виробників наукової продукції (наукових установ, навчальних закладів) і споживачів (виробників агропромислової продукції). Як свідчить світовий досвід, на сьогодні багато країн ринкового типу використовують організаційні форми для здійснення циклу “наука-виробництво-споживання”, діяльність яких забезпечує скорочення інноваційного процесу, тобто етапів створення і впровадження нововведень (агротехнопарків, технополісів, венчурних фірм тощо). Однак, в Україні розбудова мережі інноваційних структур знаходиться ще на початковій стадії і має досить несистемний і епізодичний характер.

В якості головних завдань, які мають вирішувати технопарки щодо трансферу технологій, є такі:

- прискорення процесів передачі результатів наукових досліджень у сферу науково-технічних розробок і безпосередньо у виробництво;

- розвиток на регіональному рівні інноваційного підприємництва; широке залучення до інноваційної діяльності науково-технічних працівників, викладачів, аспірантів, студентів вузів і колективів;

- здійснення державної політики розвитку експорту наукомісткої продукції та інтеграції України в міжнародний простір і т.п.

Технопарки як форми інтеграції науки і виробництва відносяться до розряду територіальних науково-промислових комплексів та базуються на взаємодії наукових організацій, університетів і виробничих підприємств. Засновниками технопарків, у першу чергу, є університети, технічні й інші вузи, наукові і конструкторські організації, внеском яких є наукові ідеї, фундаментальні знання, винаходи, наукове консультування, надання в розпорядження території, приміщення, устаткування, бібліотеки і т.д. Зацікавлені в створенні технопарку також підприємства, що використовують його для вирішення технологічних проблем, підтримки конкурентоспроможності своєї продукції. Технопарки – це структури, які дозволяють при недостатньому державному фінансуванні застосовувати механізми цільового використання ресурсів, отриманих при виконанні інноваційних проектів, для розвитку власних наукових баз за рахунок реінвестування, що є на сьогоднішній день єдиним шляхом підтримки, збереження і розвитку інноваційного потенціалу. У межах технопарків здійснюється повний цикл інноваційного процесу, а при потребі для вирішення поставлених завдань вони можуть долучати різні установи та підприємства на умовах створення дочірнього або спільного підприємства.

Українським законодавством регламентовано спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності для восьми вітчизняних технопарків, їхніх учасників, дочірніх та спільних підприємств строком на 15 років. З метою генерування нових ідей та просування інновацій в агропромисловий сектор. В Україні з 2003 року функціонує технологічний парк “Агротехнопарк”. Його засновано при Національному університеті харчових технологій (“ТОВ “Координаційний центр інноваційної діяльності”).

Враховуючи зарубіжний та вітчизняний досвід створення технопарків, варто відзначити, що для забезпечення успішного їх розвитку потрібно дотримуватись таких умов:

- потрібна наявність в регіоні науково-дослідних установ високого класу або уніве-

рситету чи іншого навчального закладу, який був би координаційним центром технопарку та забезпечив генерацію нових перспективних ідей для комерційного використання, підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які здатні започаткувати власну справу, і надання кваліфікованих консультацій наукового-дослідних робіт на замовлення суб'єктів господарювання;

- потрібна наявність кваліфікованих фахівців виробничої сфери, які мають досвід впровадження нової техніки і технологій;

- потрібна наявність інкубатора малого бізнесу, який міг би забезпечити можливості вченим, спеціалістам і підприємцям на перших порах уникнути значних матеріальних проблем, апробувати нові ідеї та отримати кваліфіковану доцільну допомогу;

- потрібна наявність ризикового капіталу, венчурних фірм чи інших джерел пільгового фінансування, здатних забезпечити підтримку перспективних інноваційних проектів;

- наявність всіх необхідних економічних умов для успішної діяльності малого і середнього бізнесу, зокрема, дослідницьких підрозділів великих промислових компаній, у тому числі можливості придбання або оренди земельних ділянок, будівництва та оренди споруд, використання лізингу, отримання податкових пільг та різних фінансових стимулів, надання необхідних послуг в галузі фінансів, зв'язку тощо;

- наявність технологічної інфраструктури, вигідне місцезнаходження, наближеність автомобільних, залізничних і повітряних маршрутів, сприятливих кліматичних і екологічних факторів для забезпечення нормальних умов для проживання вчених, підприємців, обслуговуючого персоналу [7].

Важливе значення при формуванні технопарків має допомога, яку надають їм місцеві та центральні органи влади у вигляді безоплатного фінансування, пільгового виділення земель, податкових пільг, серед яких найбільш поширені: система прискореної амортизації обладнання, пільги з оподаткування прибутку, система податкових знижок і пільгових кредитів тощо. Останнє заохочує фірми будувати нові підприємства поблизу технопарку, сприяє прискоренню агропромислового і соціального розвитку території.

В аграрному секторі західних країн агро-технопарки створюються поблизу аграрних університетів чи науково-виробничих об'єднань, науково-дослідних, сортовипробувальних та інших науково-дослідних установ. Їх метою є розвиток, удосконалення і застосування в сільсь-

когосподарському виробництві новітніх енергозберігаючих та екологічно чистих технологій. Тут формуються різні за розміром агропарки, як малі, так і середні територіальні об'єднання, в залежності від розміщення різних за величиною наукомістких сільськогосподарських підприємств, які здійснюють виробництво на основі зональних науково-дослідних установ чи місцевих аграрних університетів. Вони можуть включати в себе консультативні, навчальні, науково-виробничі структури, а також редакції галузевих журналів, фермерські навчальні пункти, міжнародні центри обміну студентами аграрних університетів, що сприяє глибокому вивченню аграрних ринкових відносин, досвіду роботи кращих фермерських господарств.

Подібний технопарк функціонує в Національному аграрному університеті Великобританії, десять агропарків функціонує в Сінгапурі. До їх складу входять спеціалісти різних галузей: мікробіології і генетики, біохімії, ветеринарії, ентомології та ін. На території агропарків Сінгапуру розміщується близько 500 фермерських господарств, що спеціалізуються у різних видах діяльності.

Для формування сприятливого середовища функціонування технопарку важливе значення має зацікавлене ставлення до цього процесу державних організацій, місцевих органів влади та адміністрації певного університету.

При цьому критеріями успіху діяльності інноваційного центру визначено такі: близькість до дослідницьких центрів, наявність корпоративних зразків для поширення досвіду; доступ до венчурного капіталу; підприємницький інтелект; можливість залучати компетентні кадри.

У Фінляндії діяльність інноваційних структур координується Фінською асоціацією наукових і технологічних установ, що аналогічна академії наук, до якої входять університети та дослідницькі центри компаній і фірм. Названа асоціація була створена в 1992 році, а через 5 років свого функціонування вона координувала роботу близько 700 компаній, розташованих по всій території Фінляндії. Це, в основному, були університетські та відомчі науково-дослідні центри. У складі асоціації є 10 філій, які координують роботу регіональних науково-дослідних центрів, проводять експертизу результатів досліджень та зв'язок з установами інших регіонів і міжнародними організаціями. Вся діяльність здійснюється через наукові парки, які створені як акціонерні товариства за участі міських комун, що розташовані на території так званих технополісів, важливим компонентом

яких є наукова установа. Всі організації і установи, як наукові, так і виробничі, працюють поблизу один від одного, мають спільну систему послуг, одержують значні пільги при використанні інфраструктури парку, зокрема, при оренді приміщень. Крім того, важливим елементом структури фінансування наукових парків є одержання пільгових державних і міжнародних кредитів та спеціальних грантів.

Розглянутий досвід за відповідних умов може бути використаний у вітчизняній практиці. Це певним чином сприятиме ефективному формуванню наукової і виробничої складових інноваційного потенціалу АПК, переведенню аграрного сектора економіки на інноваційний шлях розвитку.

В Україні сформовано мережу базових 325 агроформувань із загальною площею землекористування близько 1,5 млн га, на які покладено функції науково-технічних полігонів випробування і впровадження досягнень науки і практики, інформаційно-консультативного осередку інновацій аграрного профілю. Як свідчить практика, в багатьох базових підприємствах останнім часом спостерігається значне поживлення економічного розвитку на інноваційних засадах. Це, зокрема, такі відомі в Україні підприємства як ЗАТ “Агро-Союз” Дніпропетровської області, ТОВ “Терезине” і “Агросвіт” Київської області, приватне підприємство “Мрія” Тернопільської області, приватно-орендне підприємство “Дружба” Чернігівської області та багато інших [8].

Переважна їх більшість активно вирішують питання поповнення аграрних регіонів наукоємною продукцією і стали визнаними структурами з впровадження інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво.

Особливе значення в агропромисловому виробництві має передача інновацій в рамках інвестиційного співробітництва, яка передбачає комерційну реалізацію матеріалізованої технології через постачання машин, устаткування, технологічних ліній тощо. Однак обсяги залучення прямих іноземних інвестицій в АПК досить незначні.

Хоча іноземні інвестори останнім часом і проявляють певний інтерес щодо інвестування в сільськогосподарське виробництво, галузь залишається мало привабливою для суттєвого вкладення коштів. Порівняно високий рівень інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів має агропромислове виробництво таких областей, як: Київська, Дніпропетровська, Чернігівська, Львівська, Харківська. Найбільший інтерес вона викликає у інвесторів із Нідерландів, США,

Великобританії, Кіпру, Німеччини, Швейцарії, Швеції [9].

Передача нових технологій між підприємствами в західних країнах, як правило, здійснюється на основі ліцензування. Це дає можливість передавати запатентовані розробки для використання на взаємопогоджених комерційних умовах.

Особливу роль в системі реалізації інновацій відіграють нові комерційні структури, що не так давно з'явилися на ринку України. В їх числі такі великі компанії, як “Райз”, “Тредента”, “Габен”, “Арідон”, “Амако”, “Малі” та інші. Зокрема, передова компанія “Райз” утримує близько 30% ринку України із забезпечення сільськогосподарських товаровиробників насінням, засобами захисту рослин і тварин, новими технологіями, технікою, обладнанням тощо. Компанія створена та функціонує у формі закритого акціонерного товариства. Завдяки великому досвіду створено ефективну структуру холдингу, який включає в себе 5 дочірніх підприємств. Діяльність фірми акумулює в собі все найсучасніше (найкращі засоби виробництва, високоякісне насіння, засоби захисту рослин, мінеральних добрив, сільськогосподарської техніки) в міжнародних вимірах і надає його на взаємовигідних умовах в якості послуг сільськогосподарським товаровиробникам. Компанія співпрацює з 25 всесвітньовідомими компаніями, концернами, виробниками сільськогосподарської техніки, насінневими компаніями. В свою чергу її клієнтами є близько 10000 господарств.

Компанія “Райз” укладає угоди з науководослідними установами, дослідними станціями, провідними фахівцями, які надають право розмножувати насіння нових сортів. Таким чином, забезпечуються можливості комерціалізації наукових знань, просування інноваційних розробок, в тому числі нових сортів рослин і гібридів у виробництво. Компанія укладає взаємовигідні контракти, в яких чітко оговорюються умови виплати матеріальної винагороди авторам нових сортів, роялті, і співпрацює з ними.

Виконуючи певним чином місію провайдера інновацій, фірма “Райз” розширила сферу своєї діяльності. Вона на взаємовигідних для сільськогосподарських товаровиробників умовах організовує трейдер інноваційної сільськогосподарської продукції, тобто займається її експортом, зокрема в Арабській Емірати, на Близький Схід, в Німеччину, Великобританію та інші країни. Фірма рекламує свою діяльність, організовуючи дні поля, семінари, випускає власну газету, буклети, використовує корпоративний одяг.

Розвиток інтеграційних механізмів взаємодії науки і виробництва та ефективної реалізації інноваційного потенціалу розробок можливий на основі використання альтернативної бюджетному фінансуванню практики госпдоговірної діяльності в науково-дослідних установах, які в змозі комерціалізувати свої науково-технічні розробки і різноманітні консультативні послуги.

Так як вітчизняна наука в сучасних умовах переживає складні часи, оскільки фінансування її державою залишається вкрай недостатнім, то ціла низка інститутів знайшли способи адаптуватися до нових ринкових умов, впровадивши систему самофінансування.

Такий підхід можна вважати пріоритетним напрямом успішної реалізації інноваційного потенціалу розробок. Він ґрунтується на вдосконаленні практики госпдоговірної діяльності відділів інституту і дає можливість одержувати значні прибутки, поліпшувати матеріальне стимулювання науковців, забезпечити створення механізму рефінансування наукової діяльності, що означає повернення частки прибутків після використання наукових надбань, після їх інноваційної трансформації на фінансування науки з метою розширення напрямів наукових досліджень, поліпшення інноваційного потенціалу розробок тощо.

При виході нових розробок на нові ринки велику увагу важливо приділяти диверсифікації,

принцип якої полягає в створенні нових (нетрадиційних) інновацій як нового товару та їх використання на нових нетрадиційних ринках. Це забезпечує можливості реалізувати інтелектуальний потенціал як розробників, так і самої розробки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Незважаючи на досить низький загальний рівень комерціалізації наукових розробок, інноваційні процеси у вітчизняному АПК все ж наростають. Це підтверджено вивченням досвіду роботи ефективних провайдерів інноваційних розробок – нових комерційних структур, котрі функціонують на принципах агрохолдингів, які в сучасних умовах швидко освоюють ринок інновацій, а також досвідом роботи інститутів, які зуміли адаптуватися до ринкових умов.

Визначальним і важливим моментом інноваційного процесу є отримання матеріальної вигоди від реалізації наукової розробки, комерційного прибутку, роялті. Роялті є замикаючим і самовідтворювальним фактором в системі реалізації інноваційного процесу, який забезпечує можливості науковцям самостійно заробляти позабюджетні кошти, які можуть бути використані як для подальшого розвитку науки, зміцнення її матеріально-технічної бази, так і для ефективного матеріального стимулювання науковців.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агрпромиловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: зб. наук. праць / наук. ред. П.К. Канівського та ін. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2005. – С. 7–29.
2. Актуальні питання методології та практики науково-технологічної політики / наук. ред. Б.А. Маліцького. – К.: УкрІНТЕІ, 2001. – 204 с.
3. Гаврилюк М.М. Агрпромиловому виробництву – інноваційний шлях розвитку / М.М. Гаврилюк // Економіка АПК. – 2005. – №8. – С. 19–22.
4. Колодійчук А.В. Проблеми функціонування технопарків на сучасному етапі розвитку економіки України / А.В. Колодійчук // Інновації і трансфер технологій: від ідеї до прибутку : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції (24–26 квітня 2013 р.). – Дніпропетровськ, 2013. – С.9.
5. Колодійчук А.В. Функціональний підхід до дослідження інфра-структури трансферу інновацій в Україні / А.В. Колодійчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2013. – Вип. 40, Ч. 3. – С. 135–138.
6. Ляшенко О.М. Система трансферу технологій в Україні на сучасному етапі та перспективи її розвитку / О.М. Ляшенко, Г.О. Булавська // Вісник Хмельницького економічного ун-ту. Серія : Наука і економіка. – 2006. – Вип. 4. – №4. – С. 60.
7. Никитина М. Модели инновационного развития на примере Республики Турция / М. Никитина // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. № 6. – С.103–106.
8. Пічкур О. Взаємозв'язок операцій у сфері інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та трансферу технологій / О. Пічкур // Інтелектуальна власність. – 2003. – №10. – С.8–17.
9. Чабан В.Г. Трансфер інноваційних технологій в аграрному секторі / В.Г. Чабан // Агроінком. – 2006. – №2. – С. 46–50.

REFERENCES

1. Ahropromyslovyy kompleks Ukrayiny: stan, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku [Agricultural complex of Ukraine: state, trends and prospects for development] (Collection of scientific papers) (2005). Kyiv: National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics" of Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, 7-29. [in Ukrainian].
2. Malitskyy, B. A. (Ed.) (2001). Aktual'ni pytannya metodolohiyi ta praktyky naukovo-tekhnologichnoyi polityky [Current issues of methodology and practice of scientific and technological policy]. Kyiv: Ukrainian Institute of Scientific, Technical and Economic Information. [in Ukrainian].
3. Havrylyuk, M. M. (2005). Ahropromyslovomu vyrobnytstvu – innovatsiyyny shlyakh rozvytku [Agro-industrial production as an innovative way of development]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 8, 19-22. [in Ukrainian].
4. Kolodiychuk, A. V. (2013). Problemy funktsionuvannya tekhnoparkiv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Problems of functioning of industrial parks at the present stage of development of Ukraine]. In *Innovatsiyi i transfer tekhnolohiy: vid ideyi do prybutku* [Innovation and technology transfer: from idea to profit] (Proceedings of IV International Scientific Conference, 2013, April 24-26) (p. 9). [in Ukrainian].
5. Kolodiychuk, A. V. (2013). Funktsional'nyy pidkhid do doslidzhennya infrastruktury transferu innovatsiy v Ukrayini [Funktsionalnyy approach to research of infrastructures transfer for innovations in Ukraine]. In *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 40, part. 3 (pp. 135-138). [in Ukrainian].
6. Lyashenko, O. M., & Bulavska, H. O. (2006). Systema transferu tekhnolohiy v Ukrayini na suchasnomu etapi ta perspektyvy yiyi rozvytku [Technology transfer in Ukraine at the current stage and prospects of its development]. In *Visnyk Khmel'nyts'koho ekonomichnoho universytetu. Seriya: Nauka i ekonomika* [Bulletin of Khmelnytsky Economic University. Series: Science and Economics]: Vol. 4(4) (p. 60). [in Ukrainian].
7. Nikitina, M. (2006). Modeli innovatsionnogo razvitiya na primere Respubliki Turtsiya [Models of innovative development on the example of the Republic of Turkey]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya – World Economy and International Relations*, 6, 103-106. Moscow: Institute of World Economy and International Relations of the Russian Academy of Sciences. [in Russian].
8. Pichkur, O. (2003). Vzayemozv'yazok operatsiy u sferi intelektual'noyi vlasnosti, innovatsiynoyi diyal'nosti ta transferu tekhnolohiy [Relationship of operations in the sector of intellectual property, innovation activities and technology transfer]. *Intelektual'na vlasnist' – Intellectual Property*, 10, 8-17. [in Ukrainian].
10. Chaban, V. H. (2006). Transfer innovatsiynykh tekhnolohiy v ahrarnomu sektori [Transfer of innovative technologies in agriculture]. *AhroInKom*, 2, 46-50. [in Ukrainian].

Одержано 15.03.2017 р.